

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère <1543-1623>

Mogvntiæ, 1617

Cap. 39. De coniugum obligatione reddendi debitum coniugale,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78477](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78477)

si, & diurnam cohabitationem, sicut & copulam affectu maritali habitam, esse posse sufficiens signum externum interni consensus ad reualidationem matrimonii. Eum & Coarctationem ab eo citatum consule si placeat.

276.

QUARTUM DOCVM. EST. Coniugem consciuum nullitatis matrimonii ob impedimentum siue diuino siue humano iure dirimens, in nullo euentu (quantumcūque ab Ecclesia excommunicetur, vitæq; periculum subeat, & gravissima sequantur scandala) posse reddere debitum coniugis ignorant. Pro hoc faciunt cap. Inquisitioni, De sententia excommunic. & cap. Literas, De restit. spoliar. Et ita sentientes multos auctores refert Sanchez lib. 2. d. sp. 39. Probaturq; ex eo, quod alioquin concedendum esset fornicationem aliquando licitam esse, cum in tali casu conscius impedimenti, accedat ad eam, quæ scit non suam, & ideo fornicetur: quia fornicatio non est aliud, quam accessus ad non suam. Ideoq; si in aliquo casu liceat accedere ad non suam, licebit & fornicari, quod absurdum est: cum sit intrinsece malum, atq; ideo illicitum, semper & ubique. Nec responderi potest desinare esse malum respectu maioris mali, quod lapsus in eum est: quia id dici non potest de iis quæ cum sint intrinsece mala, nõ nisi male fieri possunt: sed de iis tantum quæ nõ sunt alia ratione mala, quam quia prohibita; vt elus carniuum in Quadragesima, & alia huiusmodi de se indifferentia.

277.

Quod autem istud procedat, non tantum quando impedimentum est iuris naturalis, sed etiam quando est iuris humani, ex eo patet; quod cum hoc, perinde ac cum impedimentis iuris tantum Ecclesiastici dirimente contractum, conualesceret, dum vnus coniux illud scit & alter ignorat: si id ipsum impedimentum ita detegeretur, vt vtrique coniugi notum fieret, illi non essent separandi, nec procuranda esset dispensatio: quod est contra communem vsum.

280.

Porro aduersus prædicta incommoda, ei qui quod inualide contraxerit, nequit absq; scelerè reddere coniugale debitum; auctores proponunt aliquot remedia, quorum Sanchez meminit in eadem disput. 39. quæst. 2. Primum est fugere in locum vbi scandalum cessat. Secundum ingredi religionem, si matrimonium nondum consummatum sit: quo remedio tamen vitæ, ne quidem ille cogitur, qui mala fide contraxerit. Tertium, vt coniux impedimenti conscius perat diuortium ob seuitiam vel adulterium alterius, si forte hæ causæ concurrant. Quartum, impetrare à coniuge vt simul viuant tantum vt frater & soror, iuxta cap. Laudabilem, De frigid. & malefic. Quod tamen remedium moraliter loquendo, vix est licitum ob humanam infirmitatem, ob quam periculum est consensus probabilissimum, cui se exponere temeritas est.

CAPVT XXXIX.

De coniugum obligatione reddendi coniugale debitum.

SUMMARIUM.

281. Obligatio reddendi debitum æqualis est in viro & femina.
 282. Ea est sub peccato mortali.
 283. A quo excusat periculum animæ aut notabile corporis.
 284. De supra & luc veneræ excusante.
 285. De ingressu religionis, & de impotentia coeundi.
 286. De periculo abortus.
 287. De fornicatione, & periculo feminae moriendi in partu.
 288. De experientia quam habet femina se non posse prolem viuam parere.

281.

Æquali iure teneri coniuges sibi inuicem reddere coniugale debitum, constat ex Apostolo in priori ad Corinth. cap. 7. cum ait. Vxor vit debitum reddat, similiter autem & vxor vito, quoniam mulier sui corporis potestatem non habet, sed vit: similiter autem & vit sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quia

igitur ex vi contractus matrimonii, vit & femina contrahentes transtrantur in se mutuo potestatem corporum, licet in aliis non sit ius æquale, cum vit sit caput mulieris, ex sequenti cap. 11 in hoc tamen, est omnino æquale. Ideoque peccat æqualiter vit ac femina negans debitum alteri coniugis petenti; siue expresse per verba, siue, vt vsuenerit maxime potest feminis verecundioribus, interpretatiue; exhibitione aliquorum signorum, ex quibus facile est colligere voluntatem petendi. Pro quo Sanchez lib. 9. disput. 2. num. 4. multos auctores commemorat.

Adde quod idem late tractat in sequenti numero 6. & 7. eidem obligationi locum esse, quantumuis nec verbis nec aliis signis debitum coniugis petat, si alter aduertat ipsum pati incontinentiæ periculum, cui subuenitur per coniugalem copulam. Ratio est: quia si lege charitatis quivis proximo tenetur cum potest commode opem ferre proximo, in necessitate spiritali constituto, tenebitur maxime coniux coniugi ob arctum amicitia vinculum, quo adstricti sunt: præsertim autem in proposita necessitate; cum matrimonium post naturæ lapsus, institutum sit in remedium carnalis concupiscentiæ: quod coniux coniugis etiam non petenti offerre, exhibitione debiti tenetur, perinde ac medicus ægrota cui medetur offerre medicinam salutarem, etiam si eam non petat.

Notat autem Nauarr. in Enchir. cap. 26. numero 24. tale peccatum mortale esse ex communi adeoque (vt Sanchez habet numero 9.) omnium sententia. Cuius fundamentum est quod lege iustitiæ reddendum sit vnicuique quod suum est, corpusque viri sit vxoris, & e contra, ex prioria ad Corinth. cap. 7. Sicut igitur in aliis rebus magni momenti debitum negare contra iustitiam, censetur fieri proximo grauis iniuria, censeri quoque debet in ista, quam constat esse de illarum numero. Verumtamen interdum non petitur cum tanto rigore iustitiæ, vt reddi debeat sub mortali: vt cum petitur solum infirmando & alliciendo, mouendove. Nam nec debitum pecuniarium non reddere ea tantum ratione petitur, videtur peccatum mortale. Immo vero quando vnus creberime, importune, & moleste peteret, non teneretur alter semper ad nutum ei obsequi: nec negans debitum censetur facere ei iniuriam grauem: ita vt ex materia leuitate, excusatio à mortali daretur. Secus vero, si cum debita moderatione obnixè petenti debitum, non nisi cum magna difficultate, aut quæ rarissime reddere vellet; maxime autem si in petente aduertet periculum adulterij, aut alterius nefariæ pollutionis. In talibus enim casibus (vt cum femina ideo renueret, quod nollet ex tali viro prolem suscipere) peccatum mortale committitur per negationem debiti ex iustitia, in notabilem iniuriam proximi.

Causæ excusantes à proposita obligatione.

Sunt præterea tria causæ excusantes à peccato non reddentem debitum coniugale. PRIMA EST, periculum animæ: vt quando aliqua circumstantia redderet vsum matrimonii illicitum, iuxta dicenda in sequenti tractatu de eodem vfu.

SECUNDA EST, periculum corporis de quo Sotus in 4. distinct. 32. quæst. vnica, art. 1. hanc conclusionem statuit. Neutrum coniugem teneri debitum coniugale alteri reddere cum detrimento salutis seu conseruationis proprii indiuidui. Et probat: quia ordo tam naturæ, quam charitatis, quæ naturam perficit, id postulat, vt vnaquæque res sibi magis consulat, quam alteri. Adde quod homo non habeat vitæ suæ dominium, & ideo nequeat illam graui discrimini exponere, vbi videntior causa non compellit.

Cuiusmodi causa esse, an periculum incontinentiæ in exigente, debeat censeri, dubitatio est. Quam Sanchez lib. 9. disput. 24. num. 12. tractans, resoluit posse esse tantum de consilio: quia etsi licitum sit cum notabili corporis detrimento, graui necessitati spiritali proximi subuenire; non est tamen de præcepto: quia non est exte-

ma ne.

ma necessitas cum possit aliis iudicis ei subueniri: tum quia contrauens matrimonium non obligat se ad debitum reddendum præcise: sed salua incolumitate personæ iuxta naturæ ordinem: qui est vt tali incolumitati prius consulatur, de quo paulo inferius, quam propagationi speciei, ad quam matrimonium instituitur. Bene autem addit loco citato Sotus, neminem debere ansam malæ fidei inde arripere, vt coniugem defraudet eo prætextu: quia licet non nunquam leue aliquod detrimētum timeatur: obligationi iustitiæ nihilominus satisfaciendum est: vt in debito pecuniario, ita & in hoc. Propositam causam assignatam à D. Thoma in 4. distinct. 32. quæst. vnica, art. 1. ab omnibus esse receptam habet Sanchez in eadem disput. 24. num. 2. Atque Caietanus in Summula verbo Matrimonium §. Matrimonij peccata, adfert ex ipso D. Thoma, quod eodem spectat, debitum coniugale intelligi salua subiecti consistentia & sanitate. Id quod natura satis innuit, dum per generationem conseruationi speciei intendit sine malo indiuidui. Ideo enim naturalis vis nutriendi prius prouidet indiuidui conseruationi & deinde generationi ministrat superfluum, ad speciei propagationem.

384. Sed aduersus eandem, opponi potest ex cap. 2. De coniugio leproso. quod coniux leprosi cogatur debitum reddere petenti. Cuius obiectionis diuersa est diuersorum responsio; vt patet ex his quæ Sanchez tradit in eadem disput. 24. quæst. 2. Is autem eam approbat (pro qua & magno numero auctores citat num. 17.) quæ habet iermonem illic esse de redditione debiti, quando ea non cedit in notabile damnum reddentis. Responderi potest etiam cum Soto in 4. distinct. 32. quæst. vnica, art. 1. col. penultim. quod Pontifex illic intendat tantum decernere, lepram quamuis de se horrorem afferat, & aliquem contagionis metum, non absolueret tamen coniugem ab obligatione reddendi debitum, nisi periculum contagionis esset moraliter certum: aut horror adeo ingens esset vt natura ipsa cōgressum abominaretur. Quem horrorem, etiam si periculum infectionis absuerit, excusare ob prævalentem nauicam in redditione debiti tanquam moraliter impossibili, Sanchez aliis citatis docet num. 21.

Addit Sotus loco citato ex arte medica & ex experientia communi constare, maius periculum contagionis imminere viro ex accessu ad leprosam, quam contra (de quo Sanchez in eadem disput. num. 19.) ideo que virum sanum minus teneri leprose debitum reddere, quam vxorem sanam viro leproso. Addit etiam (pro quo Sanchez in præced. num. 18. plures alios citat) quod dicitur de lepra intelligendum esse paritatem de lue venerea. Neque ad negandum debitum sufficere, quod timeatur prole contracturam esse lepram: quia vt D. Thomas ait melius est prolem sic fore, quam nullatenus fore. Adde quoque ex Caiet. 2.2. qu. 154. art. 1. col. vlt. versu ad 2. quod si vxor sana cum viro leproso aut infecto lue venerea coiret ob amorem quo illum persequitur non curans periculum præcipue infectionis ex contagione, non solum à peccato excusaretur, sed etiam mereretur si ex charitate id faciat. De quo Sanchez numer. 23. annotans in præcedenti nu. 22. quod dictum est periculum contagionis excusare à redditione debiti coniugalis, non procedere quando morbus contagiosus præcessit id sciente sano coniuge: qui nihilominus ad eandem redditionem voluit per matrimonium contractum se adstringere: vt & ad cohabitationem, ad quam pariter idem contractus adstringit.

385. TERTIA CAUSA EST: Voluntas ingrediendi religionem ante matrimonij consummationem. Ea enim facit vt spatio duorum primorum mensium liceat negare debitum, iuxta cap. Ex publico, De conuers. coniugatorum.

QUARTA CAUSA EST: impotentia coeundi quæ cum adest excusat non satisfaciendum debito: quia impossibile non est obligatio, ff. de reg. iuris, lege impossibile. Quamquam peccatum est mortale talem impotentiam de industria sibi procurare: quia notabilem proximi iniuriam habet coniugem. Quod procedit ex Syluest. in verbo Debitum, num. 2. & ex aliis quos Sanchez refert lib. 9. disp. 3. nu. 4. non tantum cum scienter quis red-

dit se impotentem modo illicito, vt per crebras pollutiones aut accessus ad alienas: sed etiam cum scienter modo licito, vt per notabilem excessum in vigiliis vel ieiunio: quia facit contra iustitiam & tanquam cooperanti imputatur ei corruptela, & quam aliter coniux patitur quam alioqui vitasset.

Habet in sequentibus numeris Sanchez alia notanda praxi. Primum est, culpa vacare coniugem, se bona fide extenuantem mediis honestis, vt seruando Ecclesiæ ieiunia aliare moderata ex deuotione aut impendendo moderate tempus honestis studiis. Ratio est: quia efficitur quidem minus potens, non tamen impotens: neque tenetur cum spiritali iactura a spiritalibus operibus abstinere vt se potentiorum ac robustiorum reddat, sicut nec ob eam causam tenetur desistere à necessariis corporalibus exercitiis. Itaque satis est viro, vt attenda sua & vxoris conditione, conseruet vires quæ sufficiunt ad moderate reddendum eidem vxori debitum, ne incontinentiæ periculo eam exponat. Secundum est, non licere vxori vigiliis & abstinentiis se dedere, vt deformis & odiosa viro reddatur, ne ei ansam præbeat querendi alios amores turpes. Tertium est, maritum non teneri calidis vii, vt ad copulam potens efficiatur, sed sufficit, vt non reddat se impotentem. Quartum est, votum abstinentiæ aut vigiliarum aut longæ peregrinationis aut alterius exercitiij obstantis coniugali debito moderate reddendo, etiam si validum sit, non posse impleri donec alteri coniugi manifestatum, ab eodem approbetur. Ratio est: quod eiusmodi votum sit de relicta quidem, sed dependente ab alterius coniugis voluntate: contra quam si vouens expresse intendere se obligare, peccaret, nec votum valeret tanquam Deo displicens.

286. QUINTA CAUSA EST: Periculum abortus, quod in coagulatione contingit potissimum, & quando propinquus est partus. Propter illud enim licere coniugale debitum negare, ex eo probatur: quod matrimonij finis sit generatio proles, cui abortus directe repugnat. Taliq; periculo, quod est mortem inferendi innocenti, exponere se peccatum est mortale: vt ex pluribus authoribus Sanchez habet lib. 9. disput. 22. in initio. Addens periculum incontinentiæ ab eo non excusare; quia illud periculum præponderat huic: cui aliis modis consuli potest. Hinc monet præclare D. Hieron. verbis relatis 32. qu. 4. cap. Origo. Qui dicunt se causa reipubl. & generis humani vxoribus coniugi & filios procreare, imitentur saltem pecudes: & postquam venter vxoris intumuerit, non perdant filios.

287. SEXTA CAUSA EST: Fornicatio, propter quam ab vno coniuge commissam liberum esse alteri coniugale debitum denegare ex Christi auctoritate, Matth. 5. (per illa verba, Excepta fornicationis causa) sine alia iudicis sententia, communis consensus est teste Nauarro in Enchir. cap. 22. numer. 21. Et confirmatur: tum ex cap. Dixit Dominus, 32. q. 1. tum ex eo, quod frangenti fidem non teneatur quis eam seruare, cap. Peruenit, 2. De iureiur.

Aduerte primo in hac causa, coniugas esse partes: quia fidei fractio iam reperitur in adulterio viri, quam vxoris. Aduerte secundo, eam habere locum etiam si fornicatio sit occulta: cum per eam quoque frangatur fides implicite data in contractu matrimonij; negatioq; debiti coniugalis, sicut fit tantum inter priuatos parietes, contra ea sit notitia moraliter certa talis causa data. Pro quo multos auctores Sanchez refert lib. 10. disp. 12. num. 5. Aduerte 3. ex Nauar. in seq. nu. 23. quod etiam adulter perdat ius exigendi debitum, eique innocens possit illud negare sine iniustitia: non impediatur tamen illud petere: non quidem vt debitum, sed vt rem licitam: quia innocenti licet si velit illud reddere: quandoquidem Christus concedendo ei facultatem negandi tale debitum, non admittit facultatem illud reddendi si lubeat. Aduerte quarto, quod Sanchez in sequenti num. 6. tractat, Si coniugi innocenti certo scienti adulterium alterius, sed non valenti illud probare, Iudex sub excommunicatione lata sententiæ præcipiat debitum reddere, non teneri ex natura rei obedire quoad forum conscientie: quia tale præceptum innititur falsa præsumptione: posse tamen teneri ratione

scandali: cum vel nullo modo vel non nisi longa temporis mora probare valet. Et maxime, quia in excommunicatione, fordescens per annum, suspectus est de hæresi, iuxta Conc. Trid. sess. 23. De reform. cap. 3. in fine. Aduerte ex eodem auctore *ibid.* nu. 8. Adulterium tanquam priuati iure exigendi, non posse in conscientia, innocente coniugem, cui id ipsum peccatum certo notum est, cogere ad coniugale debitum sibi reddendum; ne quidem ad id damnatum à Iudice: cum sciat talem damnationem esse ex falsa præsumptione; & ideo non habere locum in conscientia: in qua sequenda est rei veritas.

SEPTIMA CAUSA esse potest, quam Tabiena in verbo *Vxor, q. 3. indicat*, conditio femina; quæ iudicio medicorum moreretur in partu si reddendo debitum cõciperet. Non enim tenetur coniux debitum reddere cum manifesto periculo vitæ. Pro quo videnda sunt antedicta nu. 283. neq; potest medicamentis sterilitatem procurare, vt se à tali periculo liberet: quia id est contra bonum prolis in quo constituitur præcipuus matrimonii finis: adeo vt (quod à Nauar. in *Enchir. cap. 16. n. 33. tactum*, Sanchez commendat *lib. 9. disp. 20. n. 10.*) nullo bono fine honestari possit sumptio potionis, qua prolis conceptioni obstat. Sicq; prout infert Tabiena, in tali casu alter coniux tenetur continere, perinde ac in aliis in quibus iuxta antedicta debitum licite negatur.

OCTAUA CAUSA est experientia, quam habet femina se nequire prolem viuam edere. Ratio est: quia illi non modicum vitæ periculum imminet ex morte foetus in vtero, & ex partus difficultate, vnde eam excusari ab obligatione reddendi debitum (pro quo faciunt antedicta nu. 283.) citatis aliis tenet Sanchez *lib. 7. disp. 102. num. 9.* Addens num. 11. nihilominus id non ob stare quominus eadem femina debitum licite petat, & petenti reddere vir teneatur ad vitandum discrimen nõ modicum incontinentiæ: alioqui imminens, postposito grauis mortis periculo, quod non est omnino certum. Nec obstat mors foetus, quia præter intentionem accidit coniugibus iure suo vrentibus, meliusque illi est cum peccato originali & carentia visionis Dei esse in rerum natura, quam omnino non esse, ex D. Thom. 1. 2. quæst. 83. art. 1. in fine: de quo memoratus auctor in præced. num. 8. Superfunt aliquot difficultates quibus satisfaciendum est in reliqua parte capituli.

RELIQVA PARS CAPITIS.

In qua difficultates aliquot explicantur.

SVMMARIVM.

- 289 Nulla culpa est coniugum, communi consensu abstinere à copula coniugali ne multiplicent prolem, quam alere non sufficiunt; & quod petenti debitum, non possit ea de causa negari.
- 290 Ob damnum rei familiaris omisso redditionis debiti excusatur.
- 291 Coniux in necessitate baptizans filium alterius coniugis, non priuatur potestate exigendi debitum coniugale: extra necessitatem vero idem faciens priuatur, nisi ignorantia excuset.
- 292 De eo quod coniux, carnaliter cognoscens in primo vel secundo gradu consanguineam coniugis, priuatur petitione debiti coniugalis.
- 293 Quid si vterq; coniux, se simili incestu contaminauerit.
- 294 Non requiritur Iudicis sententia ad incurrendam penam predictam.
- 295 Ab eadem pena, vis quidem præcisa excusatur, non tamen metus, etiam si cum quo femina opprimitur.
- 296 De ignorantia excusante, que potest esse vel facti, vel iuris, vel pena.
- 297 Quod facti ignorantia etiam vincibilis in hac re à pena excuset.
- 298 Quod item excuset ignorantia tum iuris, tum pena cum fuerit inuincibilis.
- 299 In dubio de validitate matrimonij, ante factam diligentem inquisitionem veritatis, non licet petere debitum coniugale:

post factam aut si possibile non fuit eam ass. qui petere l. cet. 300 Quid sit tenendum cum vterque coniux de aliditate matrimonij dubitat.

301 Cum vnus tantum coniux dubitat de validitate matrimonij, ipso petente debitum, alteri liberum est concedere vel negare: & quid de opinante probabiliter matrimonium a se contractum esse nullum.

PRIMA DIFFICULTAS EST. Vtrum coniux excusetur à reddendo debito coniugali propter damnum rei familiaris.

Tenendæ sunt de hac sequentes conclusiones quas auctoribus citatis Sanchez habet *lib. 9. disp. ar. 25.* Prima est, Nullam culpam esse, coniuges ex communi cõsensu abstinere à coniugali copula ne multiplicent prolem quam alere non sufficiant. Ratio est: quia in eo neutri illorum fit iniuria: cum vterque communi placito abstineat: neuterq; ad ipsam copulam teneatur, nisi altero presente. Neque voluntas non multiplicandi liberos, est ex se vitiosa: adeo vt possit vestiri bono fine: qualis est defectus diuitiarum ad multiplicandos alendos.

Secunda conclusio est, Multiplicationem prolis cui alendæ parentes nõ sufficiant, minime ob stare, quin coniux coniugi debitum petenti obligetur reddere. Ratio est, quod cum procreatio prolis sit primarius finis matrimonij, cohonestans illud; repugnat fieri vt exuberantior consecutio talis finis, eximat à debiti redditione: quæ medium est ad eumdem finem comparandum. Quamquam si non adsit periculum incontinentiæ, negatio debiti in tali casu non videtur peccatum esse plusquam veniale. Quod probatur à simili: quia in soluendis debitis ex iustitia, incommoditas magna excusatur: nec eum cum ea debitor restituere tenetur, ex communi doctrina de restitutione: nisi æqualis incommoditas creditoris concurrat. Aduerte autem quod memoratus auctor admonet, tali excusationi locum esse, quando parentum facultates adhuc superstitum, non sunt sufficientes ad liberorum alimenta. Dicitur adhuc superstitum: quia secus est, si tunc sufficientes sint, etiam si parentibus ipsis defunctis inter tot liberos diuisa, non sufficiant: quia spectabit ad eosdem liberos sibi ad victum necessaria quærere.

Tertia conclusio est, Licere debitum coniugale negare ad vitandum magnum in bonis pecuniariis aut in fama detrimentum: vel ad magnam in illis vililitatem acquirendam. Ratio est: quia in ipso matrimonij contractu, coniuges pollicentur sibi mutuam obsequium, & operarum communionem quantum ad œconomiam, & propriam domus gubernationem: ad quod quidem tendit societas coniugalis. Quoties igitur viri prudentis arbitrio ad familiæ gubernationem & rei familiaris necessitatem exigitur absentia coniugis, copulæ impeditiua; etiam per longum tempus: impedimentum non debet censei irrationabile & illicitum. Hanc habet idem auctor in præced. disp. 4. n. 13. aliis citatis.

SECUNDA DIFFICULTAS. Quatenus obligationi ad coniugalem copulam obstat cognatio spiritualis, post initum matrimonium contracta.

De hac Sanchez in *seq. disp. 26. late tractat*. Pro præxi, ad illius explicationem possumus contenti esse duabus conclusionibus. Prior est: non modo redditionem, sed nec petitionem debiti interdicti coniugi, qui prolem alterius coniugis etiam communem, id est tam suam quam illius, baptizauerit in necessitate. In hac omnes idem auctor num. 2. ait conuenire, iuxta textum expressum in cap. Ad limina 30. quæst. 1. vbi ratio hæc redditur, quod non sit æquum coniugem qui culpæ immunis fuit, suæq; satisfecit obligationi baptizans prolem, ne in æternum periret, id damnus sentire, vt sibi interdicatur debiti petitio; quæ pœna est delicti. Necessitas autem quæ debet adesse, ad idem aliquot aliis citatis, tunc censetur contingere, cum nullus alius occurrit qui munus id obeat: ita vt periculū alioqui sit, ne infans obeat sine baptismo. Quamquam si adessent quidem alij, sed pater videns filium expirantem magna commotione & timore percussus, ne decedat sine baptismo, tanquam non habens tempus

REGINA
PRAXI
FORJ
E.V

adhibendi alium, in deliberate peccata baptizati. Tunc enim sicut non est in culpa, ita nec priuatur iure petendi debitum, ut idem ibidem addit, subiungens in num. 3. pariter dicendum, debiti petitionem non esse coniugi interdictam in casu necessitatis: seu quando nullus adest, qui patrinus sit, & parens obit id munus. Quod laudabiliter tunc facit, eo quod in baptismo patrinus requiritur de precepto, etiam si non sit necessarius ad valorem baptismi.

Posterior conclusio est: Coniugem qui extra necessitatem scienter (& maxime ex malitia) baptizat, aut tantquam patrinus in baptismo vel confirmatione tenet communem filium aut proprium alterius coniugis, teneri debitum reddere, priuari tamen potestate illud exigendi. Hanc Sanchez in eadem disputat. 26. num. 7. ut probabilioris sua contraria, sequitur propter cap. Si vir, De cognat. spirit. vbi decisum est, quod si alteruter coniux filium suum de sacro fonte susceperit sine ignorantia siue ex malitia, non debere alterum alteri debitum subtrahere: Ratio subiungitur: quia si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia sua fraus & dolus eis patrocinari non debet. Vbi aduertit, quod etiam si decisio videatur eadem esse de suscipiente ignorantem & de suscipiente ex malitia; ratio tamen addita satis ostendat diuersitatem, in qua cum mentio sit de ignorante, ignorantia dicitur excusare; cum vero de sciente, dicitur quod sua fraus non debeat ei patrocinari. Vnde recte inferitur propofita conclusio: hoc est coniugem qui scienter extra necessitatem, atque adeo ex malitia, baptizat filium communem aut proprium coniugis (quod plus est quam suscipere in baptismo) priuari iure petendi debitum, & teneri reddere illud alteri coniugi petenti. De hac Sanchez pluribus, in eadem disputatione a numero 6. ad finem vsque. In fine precedentis numeri quinti annotans ex Nauarro, malitiam in tali peccato esse mortalem, quod satis ostendere videtur grauitas pena, qua delinquens priuatur potestate exigendi coniugale debitum.

TERTIA DIFFICULTAS. Quatenus affinitas carnalis post initum matrimonium contracta, obstat obligationi ad copulam.

Hanc Sanchez tractat disput. 27. Illius autem explicatio continetur duabus conclusionibus. Prior est, coniugem adulterantem cum alterius coniugis consanguineo vel consanguinea, non posse ab eodem altero debitum petere, teneri tamen petenti reddere. Huius prior pars habetur ex cap. 1. De eo qui cognouit consanguineam vxoris. Cuius verba sunt: Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec a matre debitum petere, nec filiam vnquam habere potest vxorem. Posterior pars vero habetur ex cap. Discretionem, eod. titulo, vbi paulo ante finem sic dicitur. Sed nec affinitas quae post contractum legitime matrimonium, inter virum & vxorem inique contrahitur, ei debere officere quae huiusmodi iniquitatis particeps non existit: cum suo iure non debeat sine sua culpa priuari.

Multa autem circa hanc conclusionem Sanchez habet notatu digna pro praxi. Primum est, eam priuationem petitionis debiti locum habere, quantumuis incestus sit occultus: quia affinitas carnalis aequae contrahitur ex carnali copula occulta, ac ex publica: & verba relata ex cap. Discretionem, absolute & sine restrictione concepta sunt de affinitate contracta inique cum altero coniuge. Secundum est, eandem priuationem locum habere in ipso altero coniuge, si consenserit in adulterium, quo contracta est affinitas ipsa iniqua. Ratio est: quia ius potestatem exigendi debitum, non obstante iniqua affinitate, relinquit tantum illi qui eiusmodi iniquitatis particeps non sit. Tertium est, memoratam priuationem minime incurrere ob adulterium cum affine coniugis, aut cum propria consanguinea (etiam si peccatum sit grauius quam commissum cum vxoris consanguinea) quia ius imponens priuationem petitionis debiti de qua agimus, fecit tantum mentionem priuationis iniquae, quae contrahitur per copulam cum consanguinea alterius coniugis. Pena au-

tem iuris non est extendenda ultra casum in ipso iure expressum.

Quartum est, eum cui petitio debiti interdicta est ob incestum cum vxoris consanguinea, peccare mortaliter petendo, non obtemperando dispensatione: quia contrauenit precepto Ecclesiae in re graui, ut pote spectante ad vsum Sacramenti: incestuosaque est talis petitio. Nec dici potest id preceptum abolicum esse vsu: quia is adhuc obtinet, ut dispensationem incestuosi procurent, quod possint licite debitum petere. Quintum est, probabile esse iniquam affinitatem ob quam inducta est priuatio difficultatis exigendi debitum, restringi ad secundum gradum, ultra quem non contrahi, determinatum est in Concilio Trid. sess. 24. cap. 4. de reform. matrimonij. Illud Sanchez docens in num. 14. inter cetera adfert verba, quae continent declarationem Congregationis Cardinalium de eod. datam: sunt autem haec, Congregatio Concilij censuit decretum Tridentini sess. 24. cap. 4. ad primum & secundum gradum restringens impedimentum inductum, propter affinitatem ex fornicatione contractam; censeri ad eod. etiam gradum restrictum impedimentum exigendi debitum ab vxore, quod inducitur ex affinitate proueniente ex illicita copula a viro cum consanguinea suae vxoris post matrimonium habita. Ceterum in his non est distinguendum inter matrimonium non consummatum, & consummatum cum ius non distinguat.

Posterior conclusio est. Si contigerit tam vxori cum viro consanguineo, quam viro cum vxoris consanguinea fornicari, vtrumque priuari facultate petendi debitum sicut vterque est in culpa pro qua puniendum, talis pena imponitur. Videndus est Sanchez in prioribus disputationibus 28. & in posterioribus, pro responsione ad quaestionem, An in illo ipso casu liceat debitum reddere illud petenti. Ea autem est: si vterque culpa quidem sua, non tamen ex malitia, animo de fraudandi debito coniugem, tale flagitium commiserit, neutrum posse licite debitum reddere, ut nec petere. Si enim vbi vnus tantum coniux reus est, alter innocens non tenetur illi debitum reddere, cum priuatus sit iure petendi: nec cum quis aliquid petit ad quod nullum ius habet, ille a quo petit, dare tenetur. Immo nec potest licite, quoniam copula ea esset incestuosa: ut pote quae haberetur cum coniuge quidem, sed tamen sibi affine, ex fornicatione cum ipsius consanguinea. Sin vterque coniux malitiose egerit: animo scilicet alterum coniugem fraudandi coniugali debito: vtrumque quidem cadere iure petendi, nec posse licite petere (ut pote reum culpa quae punitur talis iuris priuatione) nihilominus a iure, tanquam restringente suam prohibitionem, petenti reddere debitum concessum esse, in cap. Si vir, De cognat. spirit. vbi quoad redditionem debiti casus iste aequiparatur casui quo quis per ignorantiam deliquit: licet diuersa ratio aequiparationis ibidem reddatur: nempe quod ex ignorantia delinquentem, ignorantia excuset: delinquentem vero ex malitia fraus sua vel dolus patrocinari non debeat; propterea scilicet fieri in casu praesenti si coniuges ex sua malitia acquirere immunitatem reddendi sibi vicem debitum coniugale. Nec obstat quod in illo cap. sermo sit de impedimento cognationis spiritualis: quia ratio eadem est in impedimento affinitatis, ut Sanchez addit alios citans in illam sententiam.

QUARTA DIFFICULTAS. An pena de qua dictum est haecenus, priuationis potestatis petendi coniugale debitum, requirit Iudicis sententiam condemnatoriam aut saltem declaratoriam criminis.

De hac Sanchez disput. 30. differens resoluit certissimum esse nullam desiderari sententiam Iudicis, sed coniugem statim ac spiritalem cognationem aut affinitatem contraxerit, priuari potestate petendi debitum. Addens nihilominus se nullam rationem id concludentem inuenire, quam quod sit pena priuata, quae (sicut pena excommunicationis, suspensionis & interdicti) sic recepta sit, ut nulla indigeat sententia Iudicis condemnante, aut crimen declarante: communicat enim cum illis censuris, non tantum in eo quod sit pena priuata: Ad etiam in eo quod

sit priuatiua vsus dependentis ex sacramento matrimonio: sicut vsus quorum priuatiua sunt censura Ecclesiastica memorata, dependent ex Sacramento Ordinis magna ex parte.

QUINTA DIFFICULTAS. Virum affinitas vi aut metu contracta infiduciat eandem priuationem.

Huius, quam Sanchez tractat disp. 30. solutio continetur tribus conclusionibus. Prima est: Vxorem vi praevisa compulsum ad copulam cum viri consanguineo, non priuari exactione debiti, ex cap. Discretionem, De eo qui cognouit consang. vbi ratio redditur, quod affinitas inique contracta, qualem constat esse propositam, non officiat coniugi, qui non est particeps iniquitatis, cum iniustum sit aliquem sine causa iure suo priuare. Secunda est: Vxorem praedictam incestum committentem metu tantum leui, priuari exactione debiti. Ratio est: quia non habet in eo excusationem a culpa: ac proinde nec a poena. Tertia est: Si metus fuerit tunc grauis & cadens in foeminam constantem, licet videatur pius tunc excusare infirmum sexum a tam graui poena; rationi tamen magis consentaneum esse, in eo etiam casu incestuosam priuari petitione debiti. Nam nec tunc cessat culpa incestus. Tenebatur enim vitam exponere ne consentiret: quandoquidem in iis quae aduersantur iuri diuino & naturali, de quorum numero est illa copula, metus non excusat a poena. De qua in cap. Sactis, De iis quae vi, aperta sunt verba haec: Licet metus attenuet culpam: quia tamen non eam prorsus excludit, cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurtere, excommunicationis labe credimus inquinari. Quod enim ibi expresse dicitur de poena excommunicationis, dubium non est dici pariter posse de poena priuationis debiti, per textum satis expressum in cap. Discretionem, De eo qui cognouit, &c. Ex quo etiam habetur eandem locum habere, etiam si maritus consenserit: cum vxor, sicut inde non est immunis a culpa, ita nec sit a poena: a qua ius illam imponens, tantum excusat non participem eiusmodi iniquitatis, vt videre est in eodem textu.

SEXTA DIFFICULTAS. Quatenus ignorantia obstat coniugum obligationi ad copulam.

Ad huius explicationem Sanchez libr. 9. disp. 32. bene longam tractationem instituit de ignorantia excusante a poena legis. Omittis autem generalibus de quibus egimus in praeced. lib. 13. cap. 26. quaest. 2. huius difficultatis propria, ad eius explicationem complectemur tribus conclusionibus cum eodem authore in fine illius disputationis. Quibus praemittendum est primo, ignorantiam in hac re esse posse vel iuris, vel facti, vel poenae tantum. Exemplum prima est, si coniux nesciebat specialiter veritatem esse commisseri cum alterius coniugis consanguineo; aut baptizare infantem ipsius aut de sacro fonte suscipere. Exemplum vero secunda est, si coniux sciebat quidem ius illud, sed ignorabat foeminam aut virum cui commisseretur esse consanguineum alterius coniugis: aut eiusdem filium esse quem baptizabat, aut de sacro fonte suscipiebat. Exemplum demum tertia est, cum quis & prohibitionem & consanguinitatem nouit, sed ignorauit poenam priuationis arcentis a petitione coniugalis debiti. Praemittendum est secundo, non esse dubium ignorantiam facti inuincibilem in hac re, sicut excusat a peccato, ita etiam excusare a poena, iuxta illud in cap. Si vir, De cognatione spiritali. Si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur. Vnde proposita difficultas tantum est de ignorantia vincibili facti, & de ignorantia inuincibili iuris, aut poenae.

Prima igitur conclusio est. Ignorantiam facti etiam vincibilem nihil obstat coniugum obligationi ad copulam; nisi adeo crassa sit, vt merito magna temeritatis esse censeatur ex ea agere: & multo magis sit affectata, tanquam actu voluntaria. Dicentes autem non obstat, simul dicimus non impedire quia coniux, qui ex eadem ignorantia baptizauit, aut de sacro fonte suscepit prolem alterius coniugis, vel carnaliter cognouit ipsius consanguineam, possit coniugale debitum petere: tanquam is in quem non cadat poena priuationis illud petendi a iure

imposita. Quod ita esse probatur: quia vbi ius imponit poenam aliquid facienti scienter, quacumque ignorantia, nisi sit affectata aut adeo crassa, vt dolo equiparari possit, ab ea excusat. Tunc enim Ecclesia intendit punire delictum expresse volitum, praecedente illius notitia: quae praecedentia notitia, tollitur per ignorantiam etiam vincibilem: vnde fit vt poena taliter imposita excludatur quoque per eandem: nisi eiusmodi ignorantia sit, cui talem effectum tribuere absurdum esse pateat: vt cum est affectata, vel adeo crassa vt merito equiparetur dolo, qui auctori suo non debet patrocinari, ex cap. Si vir, De cognatione spiritali.

Iam quod poena priuationis facultatis petendi coniugale debitum imposita sit contrahenti scienter spiritalem cognationem, aut affinitatem, de quibus nobis est sermo, patet: De priore quidem ex eodem cap. Si vir: vbi tali poenae subiicitur tantummodo is qui ex malitia, adeoque scienter, coniugis filium suscepit De sacro fonte. De posteriore autem, ex cap. primo de eo qui cognouit consang. vxoris, cum dicitur: Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit. Quae verba satis indicant poenam priuationis quae ibi imponitur, pertinere ad committentem scienter incestum, qui ea punitur. Subiungit Sanchez num. 48. in hac re non obstat, quod factum aliquo modo cognoscatur: dummodo ipsum quod retur quatenus ex eo poena istiusmodi oritur. Exempli gratia coniux cognouit carnaliter consanguineam suam coniugis, nesciens consanguineam esse in secundo gradu, sed existimans esse in tertio, in quo non contrahitur affinitas ex copula illicita matrimonium impediens: vel baptizauit coniugis suae filium existimans non illius sed consobrinae filium esse. In neutro enim euentu arcebitur a petitione debiti; vt nec si ignorasset prorsus consanguinitate: quia ignorare gradum consanguinitatis cui poena istiusmodi statuitur, est vere ignorare factum eadem poena punitum, non minus quam si consanguinitas ignoraretur.

Secunda conclusio. Quia factum quidem sciunt (puta se baptizare coniugis filium, vel cognoscere carnaliter consanguineam in primo vel 2. gradu) ignorant autem inuincibiliter ius statuens priuationem debiti exigendi: esse immunem a tali poena. Hanc Sanchez num. 49. quoad talem priuationem impositam ob cognitionem spiritualem probat: quia vbi lex aut canon punit delictum nullo alio iure prohibito, ignorans eiusdem legis aut canonis, sicut excusatur a culpa transgressionis ita & a poena. Rem enim quae culpa caret, in damnum vocari non conuenit. Et vt habet regula 23. iuris in 6. Sine culpa, nisi sub sit causa, non est aliquis puniendus. Et baptizare aut de baptismi fonte suscipere coniugis filium, vnde oritur cognatio spiritalis, quae punitur priuatione petitionis debiti coniugalis, prohibito est tantummodo iure Ecclesiastico. Eo ergo ita ignorato vt excusatio sit a peccato transgressionis illius, erit & a poena ob illud per idem ius imposita.

Quoad priuationem vero impositam ob affinitatem contractam per fornicationem vnus coniugis cum alterius consanguinea, probat; quia vbi delictum vetitum est iure naturali, vt est fornicatio, ignorantia iuris humani, quod poena addita id ipsum vetat (sicut ius canonicum vetat fornicationem vnus coniugis cum alterius consanguinea addita poena priuationis debiti coniugalis petendi) eximit ab eadem poena. Ratio est: quia quantitas poenae committenda est cum delicti quantitate, iuxta illud in cap. Felicitis. §. Illud autem, De poenis, in 6. Iudex metiatur poenam ex culpa. Itemque illud in fine cap. 2. De his quae fiunt a maiore parte capituli. Nec poena sit vterius protrahenda, quam delictum fuerit in excedente reperitur. Vnde licet colligere eum qui agit id quod vetitum est diuino & humano iure, sciens quidem ius diuinum, non item humanum; non excusari a poena iuris diuini, cuius habet sufficientem notitiam; excusari autem a poena iuris humani quod ignorat inuincibiliter. Deinde ius nouam poenam indicens factum antea prohibito, est prorsus nouum, quoad eam poenam: ita vt de illo vt de nouo iure censendum sit. At a culpa transgressionis noui iuris excusantur, illud inuincibiliter ignorantes. Ergo & a poena.

REGINA
DE
PRACT.
FORJ.
E. V.

Tertia conclusio est, Si in eo, de quo agimus, scientia tam iuris quam facti adsit, labore utriusque tantum ignorantia peccat. Non iure statuta: in praxi consulendam esse tantquam tutiorem, sententiam eorum qui existimant talem ignorantiam non excusare: etsi quando necessitas vitandi innotabilis incommodi vrget; sententia contraria teneri possit, cum non careat probabilitate. Sicq; accipiendum est quod Nauarr. habet in *Enchir. cap. 23. nu. 47.* posse inde consolari multos pios. Videnda est eiusdem sententiae probatio in *praced. lib. 13. cap. 26. q. 2.*

ULTIMA DIFFICULTAS. Quid sit tenendum de obligatione ad copulam cum de matrimonij validitate dubitatur.

Huius tractationem Sanchez *lib. 2. disp. 41. & aliquot sequentibus late persequitur.* Pro illius explicatione aliquot conclusiones adferemus, quae sint in praxi loco documentorum.

Prima est. Ante diligentiam adhibitam in assequenda cognitione veritatis, coniugem de validitate matrimonij dubitantem teneri reddere, sed non posse petere coniugale debitum. Haec habetur, ex *cap. Dominus, §. 2. De secundis nuptiis: & apertius ex cap. Inquisitioni, §. final. De sentent. excommunic.* Et confirmatur ratione, quia ex duobus malis minus est eligendum, quando quis alias perplexus esset vinculo peccati ad vtramque partem, id est, peccare deberet siue agendo, siue omitendo agere. Quo posito sequitur bona fide petenti reddendum esse debitum coniugale ab altero dubitante de matrimonij validitate: quia in tali dubio periculum maioris mali est in non reddendo huiusmodi debitum, quam in reddendo. Etenim peccatum maius est contra matrimonij finem illud negare, cum sit violatio iustitiae, si petens est verus coniux: quam cum fornicatione, quae castitati adversatur, illud reddere; si forte petens non est verus coniux. Sequitur pari ratione, quod dubitans, num id ipsum possit petere, debeat partem negantem eligere; cum ex petitione imminet fornicationis periculum, si forte alter non sit verus coniux. Ex omissione petitionis autem nullum imminet peccati periculum, cum ipse omitens habeat libertatem non petendi.

Secunda conclusio. Quando moraliter impossibile est diligentia adhibita dubium vinci: tunc coniugem dubitantem posse & reddere & petere debitum coniugale. Ratio est: quia quando praemissa diligentia requisita ad vincendum dubium, vinci non potuit ignorantia veritatis de qua dubitatur; ea censetur esse inuincibilis, excusans a peccato, & possessori relinquens ius vtendi re possessa, secundum communiter receptam doctrinam. Videri potest Sanchez in memorata *disp. 41.*

Tertia conclusio. Quando vterque coniux bona fide matrimonium contraxit, & postea vterque dubitat de illius valore, neutrum posse petere debitum, nisi facta sit adeo diligens inquisitio, vt dubium adhuc post eam remanens, censeatur posse inuincibile. Haec probatur ex duabus praecedentibus, quod enim dictum est in illis de altero ex coniugibus, pari ratione in hac, idem de vtroque dicitur.

Quarta conclusio. Cum vterque coniux dubitat de valore matrimonij bona fide contracti, si diligentia nondum adhibita ad vincendum dubium, vnus petat debitum, alter nec tenetur nec potest reddere. Ratio est, quia diligentia non praemissa, possessio in dubio non confert ius vtendi re, cum non faciat eam propriam. Ergo coniux dubitans de valore sui coniugij non habet ius petendi coniugale debitum: nisi diligentiam sufficientem adhibuerit ad vincendum dubium. Quare neque alter obligatur illud ei reddere. Et confirmatur, quia tota ratio obligationis reddendi, est periculum iniustitiae cui exponitur non reddendo: nullum autem huiusmodi est, cum nullam ius fuerit exigendi. Adde nec posse licite reddere, cum alter non possit licite & iuste petere.

Quinta conclusio. Cum vnus tantum coniux dubius est: si apte adhibitam sufficientem inquisitionem, petat debitum: alter potest ei negare tanquam non habent ius sufficiens ad petendum: non tenetur tamen negare;

quia cum ipse sit in pacifica possessione nihil dubitando (nec enim tenetur credere dicenti se dubitare de suo matrimonio, nisi rationes sufficientes afferat) retinet ius & petendi & reddendi. Videndus est Sanchez in *eadem disp. quest. 4. ante solutionem argumentorum, & sequenti quest. 5.* Caterum conclusiones has pari ratione locum quoque habere, manifestum est quando dubium praecellerit contractum matrimonij: sic vt is mala fide initus fuerit: siue ex parte vnus, siue parte vtriusque coniugis. Ita enim ex *cap. Dominus, De secundis nuptiis;* is qui de prioris coniugis obitu dubitat: contrahens nullo quidem pacto potest ab altero existente in bona fide debitum petere, tenetur tamen reddere. De qua re Sanchez in *sequenti disput. 42.*

Sexta conclusio. Opinantem probabiliter a se contractum matrimonium esse nullum: non posse quidem petere debitum cum nec dubitans possit, iuxta ant. dicta, sed posse reddere: immo & debere ne alterum qui possessor est bona fidei prius iure quod habet quaesitum. Excipitur tamen casus, in quo tanta esset probabilitas nullitatis, vt parum admodum maneret dubit: & credulitas censetur moraliter firma & manifesta. Nam tunc nec posse reddere deducitur ex *cap. Inquisitioni, De sententia excommunic.* vbi dicitur, Cum conscientia pulsata animus ex credulitate probabilis & discreta, quantum non euidenti & manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet. Quae verba satis indicant debitum, tunc tantum reddi posse cum credulitas de inualiditate non fuerit firma & manifesta. Qua de re Sanchez plenius *disput. 44. conclus. 2.* In sequenti praedens cum posse debitum & petere & reddere, qui probabilem opinionem habet de valore matrimonij. Id quod locum habet, quamuis forte probabilis sit non valere: quia iuxta veriore sententiam (quam confirmamus in *praced. lib. 13. cap. 10. sect. 1.*) si iudicio prudentis tales rationes ad aliquid persuadendum habeantur, quae efficiant opinionem probabilem; quantumcumq; contraria appareat probabilior, posse eam teneri in praxi, nisi obftet irreuerentia Dei, aut laeso proximi inde securura.

In duabus vltimis dispensationibus eiusdem *lib. 2.* videri potest late tractatum, quando coniux censeatur merito possit certus esse de nullitate matrimonij, & quando probabiliter de ea dubitare. Item qualiter consistere debeat de prioris coniugis obitu, vt liceat cum alio contrahere. Quae quidem definire prudentis est, ponderatis circumstantiis, quibus, tanquam suppletantibus argumentum sufficiens ad morale certitudinem, debeat moueri ad tale quid determinandum. Difficultatem, ad excommunicatio obftet obligationi ad copulam, misimus, quoniam ad illam spectantia traduntur commodius in sequenti *lib. tract. 1. cap. 15. sect. 2.*

CAPVT XL.

De coniugum obligatione ad cohabitandum.

SVM MARI VM.

- 302 Quod coniuges cohabitare teneantur: & quid agendum, si ad recusent.
- 303 De obligatione cohabitandi coniugis sani cum altero qui est infectus morbo contagioso.
- 304 Vir non potest fugere cohabitationem vxoris propter dotem promissam non solutam.
- 305 Vir obligatur alere vxorem a qua dotem accepit, illam tamen excusare potest inopia.
- 306 Vxor mortuo marito non tenetur soluere debita, quae is contraxit ad ipsam alendam: pariq; ratione nec filii debita patris.
- 307 Dote promissa non soluta, maritus non tenetur vxorem alere.
- 308 Quid si non sit promissa: aut soluta sit perditam.
- 309 Quatenus vxor teneatur sequi virum mutantem habitationem, si cum eo contraxerit sub conditione quod non mutaret.